

Eszik Zoltán

EGY „ILLETLEN” TUDOMÁNY ILLETÉKESSÉGE

I. Sz. Kon Kultúra—szexológia c. könyvéről
(Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1981.)

Bloch szexológiai munkáinak nagy részét álnéven publikálta. Ellis gyakran állt bíróság előtt, a műveit az angol cenzúra „illetlenségük” miatt többször betiltotta. Paolo Montegazza olasz tudóst *Az emberiség nemi viszonyai* c. könyvéért csaknem megfosztották egyetemi tanári állásától és szenátori rangjától. Akit a „szex” érdekel, annál valami ezen a téren nincs rendben, mintha a táplálkozás fiziológiájával csak a falánk emberek, a nyelvtudománnyal a dadogók, a gondolkodás pszichológiájával a debilisek, a kriminológiával pedig a potenciális bűnözők foglalkoznának!?

A nemi élet problémáinak előtérbe kerülése, a szexualitáshoz való „forradalmain új viszony” sokakban okoz válságot, kétséget: Mire terjed ki, hol vannak a határai ennek a folyamatnak? Értékek és magatartásformák kérdőjeleződnek meg, s ez a felgyorsult változásban élő társadalmakban, az európai szocialista országokban olyan folyamatok mellett, mint a permanens társadalmi forradalom, a kulturális forradalom elkendőzhetetlen kihívásokat fogalmaznak meg irányítók és dolgozók, pedagógusok és művészek — általában minden réteg és korosztály számára. Nemcsak Bágyoni Attila, Buda Béla és Szilágyi Vilmos egyre népszerűbbé váló munkáira kell gondolni, melyek jórészt a saját problémáiknak kiszolgáltató emberhez fordulnak, hanem itt az ideje, hogy a témának legyen tudományos közvéleménye, társadalmi nyilvánossága.

Csoóri Sándor költő szerint: „Korunkban a túliparosodott lét egyébként is kialakította a tudat iparosítását. Sok a késztermék a politikában is, a politikai gondolkodásban. Sok a vallásos előjelű félelem. Ahhoz, hogy megszabaduljunk tőlük, föltétlenül közelednünk kell az emberiség szellemi és erkölcsi életének hagyományosabb értékeihez. A lelkiismeret, a munka, a gyönyör, az önfeláldozó ösztön, a zsigerek morse üzenete, a személyiség legbelső tartományjaiból való örökös újdonságok. Ha eddig nem létezett nélkülük a világ, ezután sem létezhet. . . . Hogyan írta József Attila? »Én hallgatom a híreket, miket mélyemből enszavam hoz . . .«

És Sartre? ... »A kor szorongatóan súlyos kérdése nem az, mit csináltak az emberből, hanem az, mit csinál ő maga abból, amit belőle csináltak.«»

Én is szabódom! Nem eretnokség ez a távlatosság egy kulturális és szexológiai kérdésekről szóló könyvről beszélve? Sietek megnyugtanni magam, hogy nem. Kon széles látókörrel igényes feltáró munkát végzett. A szociológia és pszichológia határövezetei mellett a biológiai, orvosi, etikai, kultúrtörténeti és néprajzi vonatkozások egyaránt kellő súllyal szerepelnek a kötetben. Az Utószóban írja: „Az utóbbi időben az emberrel közvetlenül kapcsolatos tudományokban és a társadalomtudományokban egyre több szó esik az életrajzi elemzés, a »megértés« és más olyan módszerek jelentőségéről, melyeket azelőtt archaikusnak, tudománytalannak tartottak. Ezekre a szexológiai kutatásoknak is nagy szükségük van. A szexológia a tudásnak olyan interdiszciplinális területe, amely magába foglalja a természettudományos összetevők sokaságát, és a legszigorúbb természettudományos módszerekkel él. Feladatát és pátozását tekintve azonban ez a tudomány mélyen humanisztikus.»

Hadd emeljek itt most ki két mozzanatot, mely nemcsak tudományos, de szélesebb érdeklődésre számot tartó társadalmi konfrontációnak is tárgya. Az első a szexualitás és az életforma kapcsolata. Ennek történeti bevezetéseként a szerző széles körű elemzésekkel mutatja be, hogy a fejlettebb civilizációkban az emberek először tesznek szert arra a lehetőségre, hogy önállóan válasszák meg a szexualitás számukra legmegfelelőbb formáit. Döntéseik szabadságának mértékét leginkább életformájuk keretei jelentik.

Nem tudom figyelmen kívül hagyni a gondolatsor elején álló Exupéry idézetet: „De mi a felszabadítás? Ha a pusztában felszabadítok egy embert, aki semmit nem érez, mi az ő szabadsága? Nincs más szabadság, csak -valaki-, aki tart valahová. Azt az embert úgy kell felszabadítani, hogy megtaníttuk rá, mi a szomjúság és megmutatjuk a kúthoz vezető utat...» (A kötetben gazdagon alkalmazott, jó érzékkel válogatott hasonló idézetek az egyébként jól érthető tudományos nyelvezet olvasásában szellemi felüdülést és pozitív érzelmi ráhangolódást biztosítanak. Ez jó ötlet.)

„Az USA-ban például a nemi felvilágosítás egyik legfőbb »bírálója« Robert Welch ... aki a nemi felvilágosítást az amerikai ifjúságot megrontó »szennyes kommunista összeesküvés« következményének nyilvánította. Zürcher és Kirkpatrick amerikai szociológusok körkérdéssel fordultak a »pornográfiellenes« egyesületek vezetőinek egy csoportjához és úgy találták, hogy 87%-uk bizonyos benne: a pornográfia terjedése a szervezett bűnözéssel, 61%-uk szerint pedig »kommunista összeesküvéssel« függ össze, amibe az értelmiség és a liberális gondolkodású emberek is belekeveredtek ... Ezeknek a kampányoknak a szervezőire — többségükben nők és idős emberek — az jellemző, hogy erősen kötődnek a vallási dogmákhoz, melyeket aktívan gyakorolnak; többségük kisvárosban nőtt fel; ritkán van magasan kvalifikált képzésük; alacsonyabb a műveltségi színvonaluk; szemléletük családcentrikus és több gyerekük

van; politikai nézeteiket tekintve konzervatívok és tekintélyelvűek; elidegenedettek; a családdal és a szexuális élettel kapcsolatos nézeteik hagyományosak; az élet minden területén intoleránsak; elnézőbbek a cenzúra iránt; a pornográfiát szívesen asszociálják a társadalmi és egyéni patológiával; közülük kevesen részesültek szexuális felvilágosításban; gyakrabban hajlamosak arra, hogy a társadalmat erkölcsileg züllöttnek és valamilyen összeesküvéstől veszélyeztetettnek tekintsék.” Kon pontosan látja, hogy az erkölcsi megítélés és a politikai gondolkodás konzervativizmusa egy töről fakad: a hagyományos „status quo” védelme, a lakosság manipulálhatósága és a politikai ellenfelek lejáratása adhatja a gyökerét.

A második mozzanat a szexualitás szociálpszichológiai vonatkozásaival kapcsolatos. Ezt részben azért választottam kiemelésre, mert a szerző korábbi tudományos pályája erősen kötődött a szociálpszichológiához, részben azért, mert a szexológia szociálpszichológiai ága nagy jövő előtt áll. Nemcsak a szexus felismert alapvető „párhelyzete” alapján, hanem ennek a párhelyzetnek konkrét és vonatkoztatási csoport-meghatározottsága, kulturális és szociális környezeti meghatározottsága, befolyásoltsága miatt is.

Kon a szexualitás és az agresszió kapcsolatának vizsgálatakor feltárja, hogy „... a szexuális erőszakot ábrázoló jelenetek a legtöbb emberből nemi izgalmat váltanak ki, ezen belül a férfiak gyakrabban azonosulnak az erőszaktevőkkel, a nők pedig az áldozatokkal... Ebben a vonatkozásban azt feltételezik — és ezt a pornográfia készítői is figyelembe veszik —, hogy az erőszak csupán a szexuális érintkezés eszköze, amelynek eredményeképp végsősoron maga az áldozat is kielégüléshez jut. (Vagyis ez az erőszak feltételének tűnik.) Ha azonban a filmet vagy az elbeszélést úgy építik fel, hogy az áldozat csak szenved, akkor a nézők negatív emóciókat éreznek”. Ebből a példabeszédből az tűnik ki, hogy a nemi szerep normatívái (melyek szociokulturális meghatározottságúak) erősebbeknek bizonyulhatnak a tudatos erkölcsi elveknél.

Egy — a szerző által hivatkozott — amerikai vizsgálat szerint a megkérdezett férfiak 47%-a és a nők 51%-a úgy vélte, hogy a pornográfia erőszakos cselekedetek végrehajtására ösztönzi az embereket; saját vagy ismerőseinek tapasztalata alapján ezt csupán a férfiak 10%-a és a nők 8%-a tudta megerősíteni. Ehhez kapcsolódó dán tapasztalat, hogy a pornográfia legalizálása óta a tisztán nemi bűncselekmények száma jelentősen csökkent. „Egy újságíró véleménye szerint a dánok többsége ezt a témát nem tartja erotikusabbnak, mint a hering árának alakulását.”

Az egyik vagy másik kultúrára jellemző „testi kánon” (az ábrázolás megkövetéséből összeállítható kódex) akkor válik a közösség életében morális fékezővé, ha társadalmi kontrollját mesterségesen szűkítik, illetve a kor igényeivel, az emberek értékrendjével és konkrét élethelyzetével inadekvát formákba kényszerítik. A közgondolkodás és a szexológia kölcsönös „átjárásainak” társadalmi feltételeit túl az évszázados tradíci-

ókon a közelmúltban is sokféle téveszme és hibás döntés akadályozta. Egy nyugalmazott miniszter írja viszontagságos életét bemutató emlékezéseiben: „Ez idő tájt (1953, EZ) a »nőügyek miatt« általában is szigorúan járt el a párt. Fegyelmet indítottak az ilyesmiben »vétkes« kommunisták ellen. E tekintetben a párt akkori vezetői »kommunista erkölcsként« hazug puritanizmust prédikáltak. Kispolgárinál is képmutatóbb feddhetetlen házasesetre kötelezte a párttagságot. Szigorúságával még a katolikus papság is elégedett lehetett. . . Nemi puritánságot hirdetett a párt, pedig Marx, de különösen Engels nevetségesnek mondta, amikor ez a nézet mindenféle szektaságok révén kialakult. . .”

Ehhez a „gyerekkori” állapothoz képest üdítő „felnőtttség”, ahogy *Befejezés helyett* Kon a szexológia pedagógiai és erkölcsi vonatkozásairól szól: „A szexológia az összes többi tudományhoz hasonlóan nem tűri a moralizálást.” Nagy hangsúlyt helyez arra, hogy akik a téma nevelés-tudományi vonatkozásaival foglalkoznak — kellően megalapozott és átgondolt véleménnyel kell rendelkezniük. Nem helyezhetik tevékenységüket előítéletekre és téves általánosításokra. Úgy gondolom, ebben a feladatban hézagpótló jelentőségű az ismertetett kötet.